

Tömörkény István: DANKÓ PISTA

A felsőtanyai meleg homokon termett egyszer egy barna gyerek. Szép vidék van ott kint a tanyákon, tág mezőségek, nagy puszták, amik fölött méltósággal halad át a nap. Fehérvirágos akácok sorban állnak az utak mellett, rezgő nyárfa susog a tanyák előtt és lombos, öreg eperfák vetnek árnyékot az udvarokra. A mezők fűvét belepi a harmat, a búza sárga kalásza hajlong és olajos magvát hullatja a napraforgó virág. A tanyák szép kék egén a vidám madár raja röpköd, éjjel pedig rejtelmesen suhan át rajta a daru. A közök homokjában csillog a macskaezüst¹, apró házak fehér kéményeiből kékes füst kavarg, megüli a semjék² vízállta helyét a vadlúd. Itt fürjek vannak, amott a napfényes messze keletről hoz üzenetet a gólya, köröskörül pedig magyar lakik mindenfelé, szegedi magyarok: e helyen termett egyszer egy barna gyerek és nyomában megtermett a magyar népdal abban a formában, ahogy az a Dankó muzsikájából hallatszik.

A kettőt azonban egymástól nagy idő választja el. A gyerek ugyan a lelkébe ott szívta a vad virágok gyönyörűségét, ott támadt benne a zsongó érzés, amelynek kifejezést adni nem tudott, de hosszú időnek kellett eltelnie addig, amíg a pusztából bekerült muzsikuslegény hegedűjén megcsendült az első szomorú-bús nóta.

A főlőtanyai Szatymazon abban az időben, mikor ez a gyerek az álla alá kezdte kapni legelsőbb a rozoga olcsó hegedűt, sajátságos élet folyt. Mulatós életet éltek néhány vidám tanyán. Még az elnyomatás éveiből maradt meg a borús hangulat, hogy a bor és muzsika mellett sírva vigadtak, bár már abban az időben alkalmasabb lett volna egy kissé dologhoz is látni. Duhajmulatások járták odakint, nem tartozott a ritkaságok közé, hogy a cigányoknak az udvarban az eperfára kellett fölmászniok s onnan muzsikáltak, míg nevezetesebb hangversenynek tekintődött az, mikor a prímást a vödörben leeresztették a kútba s onnan muzsikálta föl a szomorkodókhoz a hallgatót.

Néhány szép tanyának elvitte mind a négy sarkát ez a műélvezet – de hát mindegy: az bizonyos, hogy Pista ifjúságának a napjai ilyen környezetben suhantak át a visszahozhatlanba s ki tudná megmondani, rosszul volt-e ez így? ki tudná megmondani, nem ezek a képek váltották-e ki a jajongó bús nótákat a lelkéből. A komor időkben letelt ifjúság nincsen mag nélkül, a komor sorsot élő gyermek már lelkében tépelődik akkor, amidőn amaz boldog szívével még csak játszva tud örülni.

No és azután. Mikor a városba bekerült, mikor bent kezdett zokogni a hegedűjén a dal, újra csak nehéz és küzdelmes idők következtek. Vagy nem ismerték, vagy félreismerték, pedig már akkor nagyon szép dalai voltak ismeretesek és elterjedtek. Azonban az akkori hivatalos zenészvilág ezekre ügyet sem vetett. Hogyne, hiszen a dalok nem az ős iskolája szerint készültek. Lenézték, semmibe vették, vagy ha tudomást szereztek róla, megnevetették. Mit akar itt ez a tanyai cigány? Menjen vissza a homokra és muzsikálja az ő parasztos dolgait a parasztnak, hiszen csak annak való. Annyira nem ismerték, létezéséről annyira nem akartak tudni, hogy tudok rá esetet, hogy hangversenyen előadták egyes darabjait Népdalok címmel, de a kinyomtatott műsorba a szerző nevét nem írták oda, hanem a helyébe három csillagot tettek. Hogy célzatos volt-e, nem-e, azt nem tudom, de akármilyen volt, elég furcsa és elég jellemző azon idők hangulatára Dankóval szemben. Ha tudták, hogy ő a szerző s nem írták ki a nevét, az is mutatja, hogy mennyire derogált ő a többi szerző úrnak. Hát hogyne! Mikor az egyik szerző úr juris doctor, a másik valóságos orvos-

¹ laza üledékek ezüstfehér csillám-pikkelyeinek népi neve

² erek, derekak vízének szétterjedésével több évszakban megmaradó mocsár, vizenyős, süppedékes, ingoványos hely

doktor, aki recepteket is ír, hát hogy kerülhessen oda egy cigány? Azonban aligha volt ez így. Inkább úgy volt, hogy a nótáját észre sem vette az ókulárés tudakosság, nem is akart tudni felőle. Hanem mikor Dankó nótája a nép ajkán bejárta az egész országot és mint népdal tért vissza, akkor azután jó volt. Ez megesett vele nem egyszer. S mikor egy-egy dalát a diplomatikus dalköltő urak elkezelték s pör támadt a dologból, szinte szokásos volt hallani a védekezést, hogy hiszen ők a daluk alapmotívumait a néptől, a nép ajkáról, a népdalból vették. Igen ám, csak hogy oda meg a Dankótól került előbb. Persze azt a dalköltő urak nem is álmodták, hogy a szegedi szerény muzsikusz tizivel, huszával adja a népnek a magyar és magyaros dalokat.

Dankó dalköltészetének ez az egyik legjellemzőbb sajátága s egyben bizonyítéka az ő művészetének. Ugyanaz a sajátáguk meg van, mint például Pósa Lajos gyermekverseinek. A gyermeklélek és a néplélek sokban közös egymással s csak az talál náluk fogantatásra, ami szépségében is egyszerű és természetes. Emlékezhünk valamennyien gyerekkorunkra, hogy az azon időbeli mondvaszinált gyerekverseket csak keservesen tanultuk meg, akkor sem sokáig maradt a fejünkben, míg a mai gyerekvilág Pósa verseit nem parancs-szóból, hanem játék közben tanulja meg és gyönyörűség neki, ha elmondhatja. Így szárnyaltak át a néplélekbe Dankó dalai is, mert szépségük mellett igazak és természetesek voltak. Más műdal kevés, vagy talán egy sem mondhatja el magáról, hogy átment a népköltészetbe, mert idegenszerűek voltak, nem tetszettek és nem kellettek a népnek, amely ösztönszerűleg megérzi azt, hogy melyik az őhöz tartozandó.

De mégis más irányt vehetett volna, esetleg kevésbé elterjedt maradt volna Dankónak dalköltői munkássága, ha itt Szegeden nem talál éppen Pósa Lajosra. Tudvalevő, hogy Pósa Lajos népdalait kezdte megzenésíteni Dankó. Pósa dalainak cikornyátlan tisztasága, zamatos és mégis egyszerű magyaros volta itt egybeforrt a népdalköltő istenáldotta tudásával. Így röppentek szét innen az ország minden részébe a búbajos szép dalok, amilyenekhez foghatók nem voltak azelőtt s most mikor a költőjük a ravatalon fekszik, elszomorodva és félve kell gondolnunk arra a veszteségre, ami halálával éri a népdalköltészetet. Itt születtek azok a szép dalok, ezen a tájon. Nem fényes teremben, nem drága zongora mellett komponált dalt a versekhez a költő, néha ott születtek meg a kávéház asztala mellett, vagy a csöndesebb vendéglőben, ahova az akkori íróársaság járt. A „Hej korcsmáros, mit ugrál kend jobbra-balra?” kezdetű ismert nóta például a régi „Fekete Sas” vendéglő kávéházában született egy meleg nyári estén, mások pedig a régi Hungária-kávéház törzsasztalánál. Azt lehet mondani, születtek, mert némelyik szinte készen pattant elő. A nótafa lekéből hihetetlen gyorsan termettek elő a szép dalok, olykor csak egy-egy hangra volt szüksége, azt kereste s ha megtalálta, a többi már magától jött.

Egy őszi este többen az Iskola-utcai szerkesztőségben ültünk, csináltuk a másnapi újságot. Csöndes este volt, az öreg templom tornyában harangoztak. Sietve nyílik föl az ajtó, Dankó siet be rajta, a hóna alatt „hegedűvel”. Látszik rajta, hogy lázas, izgatott. Csillogó szemekkel kapja az álla alá a hegedűt.

– Ezt hallgassák meg – mondta. – Ez lesz az igazi. Most hallottam meg a harang szavából. Megütötte egy hang a fületem. Ezt kerestem már napok óta. Most meg van. Ezt hallgassák meg!

Azonnal húzni kezdte s maga énekelt hozzá. A dal, mely akkor született, a legszebbek egyike, ma országosan ismeretes. A bujdosó kuruc búsongása, jajkiáltása és sóhajtása, a hazafiszívek elkeseredése és zokogása van benne pár sorában. Ez az a dal, amelyet Endrődi Sándor verséhez csinált:

„Nagy Bercsényi Miklós sirdogál magában...”

Sok száz párjával együtt innen indultak útra e dalok. Bezörgettek paloták és kunyhók ajtaján, besurrantak az ablakon. Egy helyen megvannak kottákban, más helyen a szívekben és mindenütt egyaránt méltó helyüket foglalták el. Szinte bajos volna elképzelni, hogy mi lett volna a magyar népdalból az utolsó két évtized alatt Dankó dalai nélkül, amelyek az őstehetség erejével vájtak maguknak utat. Nagy út volt az nagyon, az első kísérletektől odáig, ameddig eljutott. Mikor a homokról a városba került, előbb csak egy kis társaság fedezte föl, más nem igen tudott róla. Ez a társaság adott akkor tiszteletére egy vacsorát az öreg Hungária szállóban (azóta már az is átalakult békés lakóházzá). Akkor kezdett egy kis bizalma támadni magához, akkor szedett maga mellé négy-öt barna legényt s bandát csinált. Ezen időtájból kezdődnek a mások versére csinált dalai. A legelső közül valók voltak Pósa verseire: A habra hab siet..., a Még azt mondják, nincs Szegeden boszorkány s egy kevésbé ismert, de a többinél nem kevésbé gyönyörű nóta: az Elfogyott a változó hold világa, de még ezeket is megelőzte a Rám se nézett, mikor én őt megláttam... s a Papp Zoltán versére írt Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalom. Ez igen gyorsan és igen nagyon elterjedt; ennyiszor emlegetett szélmalom talán nincs is több a világon. Ugyanazon időben itt élte az öregség napjait Molnár György, az egykor tragikus színész, aki A zsöllérlány című népszínművének kéziratát adta át Dankónak, hogy csináljon hozzá nótákat. E darab előadásakor aztán elismerte mindenki, hogy ha A zsöllérlány nem is remekmű, de remekbe készültek azok a dalok, amiket benne énekeltek. A hír akkor vette szárnyra Dankó nevét. Azután még sokat dolgozott itthon, mígnem egyszer fölhívták Budapestre. Valójában meg se lehet mondani, hogy mikor történt ez, mert azután is csak lejárt, szabad idejében itthon időzött. Úgy van azzal egész sor író-és művészember, aki élete bizonyos részét itt töltötte, hogy nem bír egészen elszakadni a várostól, hanem lejár, amikor szerét teheti, mint az már megvan a versezetben is: „Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza.” Hát ő is visszajárt, és íme, haló porában is visszajön; talán jobban tette volna, ha el sem megy innen.

Szegedi Napló, 1903, március 31.